

שיבוש או חידוש? שיבושי לשון בקרב נוער בסיכון כמונוע תרבותי להתפתחות עתידית של השפה

דוד כהן

רבים מאיתנו ומתלמידינו משבשים¹ את השיח הדבור והכתוב, ונוקטים שפה בלתי-מוקפדת ולשון שאינה תקנית. אנו, המורים, עושים זאת לעתים נדירות, ואולי אף מתגנבת לליבנו איזו תחושת בושה על המעשה הנורא שעשינו בלי משים. אולם תלמידינו, משבשי הלשון ומחריביה, אינם מתביישים בשיבושיהם. נהפוך הוא: הם משבשים את השפה בריש גלי, ולעתים אף עושים זאת בדרך יצירתית, מתריסה ומשעשעת.

בהקשר זה השאלה העומדת בפנינו, המורים, נוגעת ליחס המתאים לשיבושי לשון אלה. האם יש להתייחס לשיבוש הלשוני כאל שגיאה המחייבת תיקון מיידית כי "כך לא מדברים או כותבים", או שהשיבוש של בני הנוער, ובמיוחד בני נוער בסיכון, הוא פתח להבנה מעמיקה יותר של יחסנו אל נוער זה ואל השפה בכלל? לשון אחרת: האם השיבוש הוא כמו טעות בחשבון שיש לתקן, תמיד ומייד, כדי שהתלמיד ילמד שזו טעות וידע מהם הכתיב או הדיבור הנכונים, או שהשיבוש הוא כמו הבעת דעה בספרות, שאם רק ישכיל הנער להביא לה תימוכין כי אז תהא לגיטימית ותתקבל?

במאמר קצר זה אבקש לטעון שהשיבושים הלשוניים, ודווקא הם, הם המנוע המרכזי להתפתחות השפה ולהפיכתה לחלק אינטגרלי מתרבות מתהווה וערובה לעתידה. נוער בסיכון מבחינה סוציולוגית ותרבותית מחזיק עימו, מחוץ לתחום, לא רק את השיבושים הלשוניים כמסמל המנציח את ההדרה ומתייג אותה כשלילית, אלא גם את הכוחות המפריים של שינוי החברה, ואגב אורחה את שינוי השפה והתפתחותה. הישרדותה של השפה כמייצגת תרבות וכמקדמת שיח בין-תרבותי תלויה כאוויר לנשימה דווקא ברכיבים שמאיימים על ההגמוניה הבלעדית שלה ומערערים על יסודותיה. כשתלמידה אומרת לי: "אתה לא מבין כמה נשבר לי ממכם. אני יגיד לך ת'אורגיניל אתם טוכנים לי כמוך על פארש". אני

1 במאמר זה ייכללו בעיקר שיבושים לשוניים המשבשים פרדיגמה דקדוקית בסיסית ומוגדרים כמשלב לשוני נמוך. הווה אומר שלא נדון כאן בשיבושים לשוניים במשלב לשוני גבוה, דוגמת "הגדיש את הסאה" במקום גוש את הסאה, או "הטריד את מנוחתו" במקום טרד את מנוחתו.

מבין היטב שאנחנו כולנו - מורים, מחנכים ודקדקנים כאחד - באמת איננו מבינים את עולמם המשובש והאסור של תלמידינו; עולם שמפעפעת בו לבה רותחת של חדשנות ומרד המזיזה כמו בטקטוניקת הלוחות את יבשות התרבות זו אל זו וזו מזו; עולם שבו דשן מסריח וחיוני מפרה אדמה מהוגנת, צחיחה וצמאה. אני מבין ששיבושי הלשון של תלמידיי הם הזדמנות חינוכית בעבורי להציג ולהציע את עולמם כחידוש תרבותי וחברתי שהשפה והתרבות כאחד זקוקות לו.

השאלה אם דיבור או כתיבה בשגיאות לשוניות מהווים איום על השפה ועל הישרדותה, או שמא הם תקוותה, אינה קשורה לזירה הלשונית בלבד, אלא, ואולי בעיקר, לזירה הפדגוגית והתרבותית.

שיבושים קדושים - ההיסטוריה של השיבוש הלשוני

אכן, השיבושים הלשוניים לא נולדו בלהגו של נוער בסיכון בשנת 2018. שיבושים לשוניים היו נחלת הכלל בכל הדורות, והמשבש הראשון היה אולי התנ"ך עצמו, שיש בו שיבושים רבים ומגוונים. התיאור המכובד והמהוגן של שיבושי הלשון בתנ"ך כ"טעויות סופר" או כ"מסורות של קרי וכתוב" מסיט את הדיון מן המהות האמיתית שלהם כמקדמי התפתחות תרבותית. כשנוקטים בלשון "מסורת קרי וכתוב" או "טעות סופר" טוענים למעשה שבתנ"ך אין באמת שגיאות ואין טעויות, וכי כל מה שנראה כלפי חוץ כטעות או כשיבוש הוא למראית עין ובתפיסתנו השטחית והחלקית בלבד. הרצון הברור והמובן של פרשנים מסורתיים להוציא את המושג "שיבוש" מן השיח התיאולוגי כדי להותיר את כתבי הקודש חפים מכל שגיאה מעיד יותר מכול על החרדה מפניו. זהו חשש כפול: השיבוש כאיום על מוחלטות דבר האל מצד אחד, וכהזמנה לפרשנויות ולהסברים שמרחיבים את היריעה בהבנת ציוויו מצד שני.

מגוון ההתייחסויות אל השיבושים ואופיים עשוי להעיד על המאמצים הרבים שהשקיעו הפרשנים בניסיונותיהם להתמודד עם הקסם המתעתע של השיבוש הלשוני ועם איומיו לאורך ההיסטוריה.² כאשר מדובר בתופעות כמו הפלוגרפיה (השמטת אות מחמת הדומות) או דיטוגרפיה (הכפלת אות או מילה), או אפילו בשיכול אותיות או חילופי אותיות, אפשר לראות את דברי הפרשנים כהסברים הגיוניים המשאירים את השיבוש מחוץ לגדר, טעות אנוש שולית שכך יש להתייחס אליה - תקלה ותו לא. ברם כאשר יש ביטויים שלמים "שגויים" שמחמת "טומאתם" אינם נקראים ונהגים, כגון "ישגלנה" כתיב - "ישְׁפָּנָה" קרי (דברים כ"ח, ל'); "בעפלים" - "ובטחורים" (דברים כ"ח, כ"ז); "לאכול את חריהם ולשתות את שניהם" - "לאכול את צואתם ולשתות את מימי רגליהם" (מלכים ב' י"ח, כ"ז), כי אז יש לחשוד במגמה מכוונת ומודעת של הפרשנים להדיר שיבושי לשון מהשיח מסיבות אחרות לגמרי.

2 ראו בעניין זה דברי המהר"ל, שהתנגד בנחרצות לראיית השיבוש כאימנטי לטקס המקראי: "לא כמו קצת אשר הם מן בעלי הדקדוק וקצת מן האחרונים, ראוי היה להם שילחכו עפר בלשונם ולא היו כותבים דעתם, וכמה חסרי דעת קבלו דעתם כאילו היה דבר פשוט בלי חולק כלל [...] ומדברים דברים כאלו שולח יד בנביאים, ודברו דברים אשר לא זכרם אדם מעולם, שהנביאים לא ידעו לשון; ואין להשיב על דברי בורות כאלו, ומכל שכן כי אלו האנשים סרו מן דרכי חכמים ז"ל וכאילו הם חכמים יותר מרבותינו ז"ל [...] ואמרו דברי בורות וסכלות גמור אין להשיב על דברי בורות [...] רק הכול נמסר הלכה למשה מסיני" (תפארת ישראל, פרק ס"ו דף קצ"ט). יוסף עופר (תשס"ח). כתיב וקרי: פשר התופעה, דרכי הסימון שלה ודעות הקדמונים עליה,

השיבוש הלשוני כטעות, כשגיאה, כמחדל של הכותב, נתפס במקרא כזוה שלא יכול לדור בכפיפה אחת עם השפה המוחלטת של האל, לא רק כיוון שאינו תקני או עונה על כללי הדקדוק והלשון, אלא כיוון שהוא אינו מכובד דיו להיכנס לתרבות השיח המקראי. בתרבות השיח המקראי אין מנבלים את הפה, וכשמאן שהוא במהלך הדורות שיבש את השיח במילה או בביטוי לא נקיים דיים אזי אין לנו שום רשות להעלות את השיבוש על דל שפתנו. עם זאת, הרמז הנרמז לנו בהדרתם של מילים וביטויים בלתי-מכובדים אלה פותח פתח להכרת השדה הסמנטי האמיתי שבו מתחולל הקרב התרבותי, המשמעותי יותר, בין מתקני הלשון למשבשיה או למחדשיה.³

יש להניח שידם של מתקני השפה הייתה על העליונה והשפה, וכמוה גם התרבות היהודית על גווניה, היו דועכות לתהום הדקדנט ההיסטורי אלמלא הגיעה הקבלה בשלהי המאה ה-12. לשיבושים הלשוניים בתנ"ך, שלא לומר פליטות קולמוס שוליות,⁴ קשרו המקובלים כתרים ומשמעויות רבות כמוצאי שלל רב והציבו אותם בלב השיח התרבותי-מקראי. כל טעות סופר הפכה לאוצר שלא יסולא בפז של פרשנות והסברים, כי היא הדהדה את השיבוש אל השפה המתוקנת ויצרה משניהם כוח תרבותי סינרגטי אשר היה ערובה לעתיד שניהם. באופן פרדוקסלי, ככל שרבו השיבושים והמעקשים הלשוניים בשפת המקרא הלך ונבנה והתפתח עולם הסוד כאלטרנטיבה מקבילה, מתחרה ומשלימה לעולם הפשט המעוגן בשפה התקנית. שני העולמות - עולם הפשט ועולם הסוד - דרו בכפיפה אחת והפרו זה את זה, ומי שנשא על כתפיו את המבנה הלשוני הפשטני, המקובע, הלינארי והשמרני של הפשט היה הסוד דווקא. הדיאלקטיקה הלשונית בין רובד הפשט לרובד הסוד אפשרה לשיח התרבותי היהודי לשרוד מאות שנים, והייתה למעשה מנוע ההתפתחות העיקרי של התרבות היהודית, ובעיקר אפשרה את התחדשותה של השפה העברית בעת האחרונה.⁵

ממשיכי דרכו של בן יהודה - תחדישו הלשוניים של נוער בסיכון

במידה רבה, בימים אלה ממש שב השיבוש הלשוני ותובע את מקומו בשיח הציבורי, ובמיוחד בקרב משבשי"ה הצעירים והדחויים. מטבעות הלשון התקנית, הנכונה, המומלצת, מחליפות את מקומן בשיבושי לשון מגוונים, יצירתיים, מתריסים ומשעשעים. נערים נבוכים לעתים או אפילו מתביישים לדבר "כמו המורה" או לכתוב בשפתו, כי שפת המורה, גם אם היא תקנית בלבד ולא בעלת משלב לשוני גבוה, אינה השפה "שלהם". הם מדברים אחרת. הם חיים אחרת. לעתים קרובות תלמידי נוער בסיכון אינם

3 ראו מאמרו של רוביק רוזנטל (2015, 7 בדצמבר). המסע המופלא של העברית. הזירה הלשונית. הוצג לראשונה בסדרה "עברית יפה שפה" בבית אריאלה.

4 ראו בעניין זה את דברי רבנו בחיי באשר למשמעותן של אותיות קטעות, קטנות או גדולות בתנ"ך: "הנה זה משלימות התורה ומן הרמזים הצפונים באותיותיה, כי ע"כ באו בתורה אותיות הפוכות ותלויות, וכן עקומות ולפופות, וכן גדולות וקטנות, וכן מנומרות ונקודות" (בראשית י"א פס' ל"ב).

5 בקרוב יפורסם מאמר שאני כותב הן בקשר שבין תחיית השפה העברית לבין תחיית עולם הסוד והקבלה בעת החדשה.

6 הכוונה לשיבושים לשוניים דווקאיים, מתריסים וחוזרים על עצמם, ולא לסלנג על צורותיו השונות, שהוא עניין אחר בהקשר זה.

יודעים את ההגייה או את הכתיב הנכון של מילה או ביטוי, אולם במקרים רבים אחרים השיבוש הלשוני שלהם הוא דווקא מקור גאוותם, גם כשהם מכירים את המילה התקנית. כך, תלמידים לא יאמרו לעולם "עליתי לכיתה יוד" אלא "עליתי כיתה יוד", וכן לא יאמרו "אבוא בעוד שלושה חודשים" אלא "אני יבוא עוד שלוש חודש", משום שתפיסתם את האוטוריטה הלשונית כהגמוניה אליטיסטית הממדרת אותם מהשיח המרכזי דוחקת בהם להתגדר בשיבוש כבעוגן.

יתרה מזאת: הם נאלצים, מטבע הדברים, לשבש מילים וביטויים לפי אופי הלשון הנוצרת בתרבותם הדחוקה והדחוייה, בעיקר כאמירה חברתית. לדבר כמו המורה בלשון צחה ובעברית תקנית פירושו להודות למעשה בהיעדר זהותם התרבותית ובטביעה בלשונו ובתרבותו של המורה. ניתן לומר שמבחינת רבות השיבוש שלהם הוא מבחינתם, כמובן בבלי דעת, החידוש הלשוני היצירתי ביותר האפשרי להם בשפה שהם מרגישים זרים בה וחשים ניכור כלפיה. זאת כאמור לא רק כיוון ש"קשה" להם ללמוד את כללי הדקדוק ומאפייניו ולהשתמש בהם נכון, אלא גם, ואולי בעיקר, כיוון שהם רוצים להשמיע את שפתם, את תרבותם, את קולם שלהם. גם אם לטעמנו מדובר בחילול הקודש, או למצער בסתם שגיאות מעצבנות ומיותרות, הרי הקול הזה חייב להישמע.

לרשותו של אליעזר בן יהודה⁷ ולאנשים נוספים במפעל הלשוני, עמדו כמה אפיקים לחידוש לשוני, ובהם הוא פעל להפיח רוח חיים בשפה הגוססת. הוא נטל מן התנ"ך מילים שאיש לא ידע בדיוק את משמעותן, כגון חשמל, אקדח ותשבץ,⁸ והעניק להן משמעות; הוא השתמש במקורות יהודיים אחרים מתקופות שונות, כגון במילה גלידה (על פי גלד מן המשנה); הוא נעזר במקורות ארמיים, כגון במילים אדיש או גמיש; על בסיס דמיון צלילים לשפות אירופיות יצר איתמר בן אב"י, בנו, מילים דוגמת אווירון - avion מצרפתית. במרחב התרבותי והחברתי שבו פעל הבין בן יהודה שעליו לעשות כל שלאל ידו כדי שהשפה, ועימה התרבות היהודית, יספגו אל תוכן השפעות כאקט של בנייה והתחדשות, ובה בעת הוא דאג לשימור בסיסו של מבנה השפה כשפת העם היהודי. ייתכן שבן יהודה, ועוד רבים אחרים בתקופתו שעסקו בנושא, הבינו בצורה אינטואיטיבית, ובמידה מסוימת באופן פרדוקסלי, שדווקא הטמעת השפעות חיצוניות דה-קונסטרוקטיביסטיות והספגתן בפרדיגמה הלשונית הקיימת עשויות להציל את השפה מדעיכתה.

מבחינה מהותית, השיבושים הלשוניים או "החידושים הלשוניים" של נוער בסיכון כיום אינם שונים מחידושיו של אליעזר בן יהודה, ותרומתם להישרדותה של השפה דומה לזו של חידושיו, אם לא עולה עליה. משום שבן יהודה פעל בתוך מסגרת לשונית בסיסית שהייתה מוסכמת על הכול. הוא לא התכוון לפרוץ את גדרות הפרדיגמה הלשונית הבסיסית, ופעל בתוכה על פי כללי דקדוק, תחביר ופונולוגיה נוקשים במטרה לחדש. ואילו תלמידיו במאה ה-21, נוער בסיכון, בועטים גם בפרדיגמה הלשונית

7 אליעזר בן יהודה (1858-1922) - שמו העברי של אליעזר פרלמן. יליד ליטא, קיבל חינוך יהודי מסורתי ב"חרד" ובישיבה. בבגרותו הושפע מתנועת ההשכלה העברית ברוסיה. עבר לפריז והחל ללמוד שם רפואה, אך בתשרי תרמ"ב 1881 עלה לארץ ישראל, כנראה לאחר שהתגלתה בגופו מחלת השחפת. חידש מילים רבות, ובהן עיתון, רכבת, תזמורת, טקס, אופנה, אופניים, משקפיים, גלידה, ממחטה, צלחת ועוד.

8 מילה זו היא חידוש של קדיש יהודה סילמן. מתרגם ובלשן בן המאה התשע עשרה.

הבסיסית, ומבקשים למעשה לטשטש את הגבולות בין שיבוש לחידוש ובין תרבות לתרבות. מבחינתם הם הודרו מהשפה ומהתרבות, ו"זכותם" שלא לקבל את הנצחת ההדרה באמצעות אותם חוקי לשון שהם רואים בהם סמל שרירותי של תרבות אטומה ובלתי-מובנת. אם פני החברה כפני לשונה, אזי בני נוער בסיכון דוחים את הכללים הבסיסיים שגרמו לכך שהשפה אינה שלהם, ושהם חשים שאינה מייצגת את תרבותם. יתרה מזאת: תחילתם של כל השינויים בדקדוק, ללא יוצא מן הכלל, החלו בשגיאות שהלכו והשתרשו במהלך הזמן והפכו להיות חלק מן הדקדוק התקני של השפה. במקרה דנן השינוי הוא תרבותי ולשוני כאחד.

לכן, למרבה היופי והאבסורד, מנוע ההתפתחות וההישרדות של השפה העברית בעתיד תלוי דווקא בהם ובחידושיהם. כשתלמיד אומר לי בהתרגו "שלוש חודש", למרות תיקוני החוזרים ונשנים, אני נאלץ לקבל את הטקסט המובלע שלו שאומר: "אני לא מקבל את חוקי הלשון הבסיסיים שלך, כי התגדרת בתוך ארבע אמות של ניקיון תרבותי מזויף שלא הבחין כלל בתרבותי, וחובתך להטמיע את שפתי ותרבותי בשפתך ובתרבותך כדי ששנינו נשרוד". מובן שהפיצול החברתי בין התרבויות הלשוניות, המתבטא כאן בשפה, הוא הרסני במיוחד לחברה המבקשת למסד, להסדיר, לארגן, לקבע, ולקטלג את חוקיה כך שיחולו על הכול. אולם כדי לשרוד ולהתפתח החברה המשמרת זקוקה, כאוויר לנשימה, לכל רובדי החברה, ולא לחלקים אחדים ממנה.

לפי הבחנה זו, השיבושים הלשוניים נמצאים במקום הרבה יותר עמוק ומהותי של השפה ותפקידיה. למעשה, השיבושים הלשוניים של הנוער בסיכון הם הערובה של החברה כולה להישרדותה הלשונית ואולי גם התרבותית. אם רק ישכילו מורים, מחנכים וקברניטי חינוך להבין את מעמדו של השיבוש בשיח התרבותי ולקבלו כי אז ייווצר הפתח לדיאלוג בין-שפתי ובין-תרבותי. כבר כיום לתלמידים יש שפה משלהם שכלליה נוצרים, מתפתחים ומפריים את השפה התקנית שלנו באופן שאי-אפשר להתעלם ממנו, ובצורות ובדרכים שרבים מעדיפים שלא לחקור לפי שעה. יתרה מזאת: אי-אפשר להסתיר את השפעתה של שפתם, הקלוקלת לפי דעתנו, על שפתנו אנו, אף שהיא חותרת תחתיה בריש גלי, שכן מתברר כי מבחינה כמותית היא כבר גדולה ממנה בקרב הנוער.

סוציו-לוינגוויסטיקה (Sociolinguistic) - עתידו של השיבוש הלשוני כמנוע להתפתחות תרבותית

התייחסותו של נוער בסיכון אל השפה, ובעיקר אל שיבושיה, היא קריאת השכמה לכולנו לשנות מן הקצה אל הקצה את יחסינו אליו בפרט, ואל תפקידה של השפה בקשר בין תרבויות בכלל. ראייתם של אנשי הלשון, ושל החברה כולה, את השיבוש כעשב שוטה שיש לשרש נטועה עמוק במקצוע הבלשנות ובמגמותיו הדומיננטיות, אולם היא גם חלק מהנטייה הכללית של החברה להגדיר מהו "הנכון", המדויק והמקדם, ולהדיר ממנו את סוטיה.

יש מספר לא מבוטל של ענפים בחקר השפה המאפיינים את הגישה הכוללת של הלשונאים אל השיבוש הלשוני כמשהו שפוגם בניהולה האפקטיבי ו"הנכון" של השפה ומונע ממנה למלא את ייעודה. החל

בחקר הפונטיקה - חקר הצלילים השונים שמופיעים בשפות דיבור אנושיות; הפונולוגיה - חקר חוקי השפה המגדירים מהם הצלילים (או בשפות סימנים - המחוות) האפשריים בשפה; המורפולוגיה - חקר המבנה הפנימי של מילים; עבור בחוקי התחביר (syntax) - חקר המבנה של משפטים, חקר השיח (discourse analysis) - חקר הכללים שלפיהם המשפטים משתלבים לטקסט ארוך בעל משמעות; הסמנטיקה - חקר המשמעות המילולית של מילים והאופן שבו הן משתלבות ליצירת המשמעות המילולית של משפטים (סמנטיקה לקסיקלית); וכלה בפרגמטיקה - חקר האופן שבו השפה משמשת לתקשורת בין בני אדם. הצד השווה בענפי מדע אלה הוא ראיית השפה כמבנה בעל כללים שיש לחקור, להבין ולשמרם כדי לשפר את התקשורת בין בני האדם, להעשיר את השיח, להגביר את יכולת הלמידה של האדם ולמקסם את יכולותיו המוחיות. פגיעה בשפה, בדרך של שיבושה, היא פגיעה ישירה בדוקטרינה הלשונית של חקר השפה, ומהווה למעשה את כיליונה.

אולם יש ענף לשוני אחד הנקרא בלשנות חברתית (סוציו-לוינגוויסטיקה או סוציו-בלשנות, sociolinguistics), העוסק בהשפעת גורמים חברתיים דוגמת נורמות תרבותיות, ציפיות והקשר, ויכול להיות הצעה חדשה להתייחסות עתידית אל השיבוש בהקשר של נוער בסיכון. בדומה לדיאלקט, הבלשנות החברתית, החוקרת את ההבדלים הלשוניים בין קבוצות חברתיות שונות, למשל בין אנשים ממוצא, דת, מגדר, סטטוס חברתי או רמת השכלה שונה, יכולה לראות בשיבוש הלשוני "דיאלקט תרבותי" ייחודי של קבוצה שהודרה מהשיח. השיבוש הלשוני כביטוי של רצון להרס תשתיות היסוד של השפה המקובלת הוא, מבחינה זו, מצע ההקשר והקשר בין שתי התרבויות הלשוניות המנהלות מאבק ויחסי גומלין מתמידים בזירות אחרות לגמרי.

לפיכך, כשתלמיד משבש את השיח בעברית לא תקנית, אל תתקנו אותו באופן שסותם את הגולל על הדיאלוג ביניכם. עודדו אותו לדבר ולהתבטא כפי שהוא ותרבותו מפרשים ביטוי זה או אחר, ובד בבד עודדוהו לדעת את הדיבור התקני "שלכם", בלי להכריע באופן שיפוטי מה עדיף. מבחינת ההקשר מדובר בתועלת הדדית של שניכם. כשתלמיד מאחר ומתפרץ לשיעור ואומר לי באמצע השיעור: "אמרתי לך 'מאלן' לפים' פעם שאני יגיע לשיעור אחורי זה", עליי להבין את שפתו, קרי תרבותו, כפי שהוא מבין את השפה התקנית שלי, וגם הוא משתמש בה בלי רצון לתקן אותה בהכרח. כאשר מדובר בדיאלוג בין-תרבותי המעמד האונטולוגי של השיבוש, כמו זה של המילה התקנית, הוא זהה. הכוח המפרק, המפרה והמורד מול הכוח המארגן והמלכד חייבים להיות בקשר סימביוטי המובן לנו המורים כדבעי כאשר אנו מבקשים "לחנך" את תלמידינו.

לכן החינוך הטוב ביותר שאנו יכולים לחנך את תלמידינו, עד כמה שייראה הדבר מוזר, "לא טבעי" ומנוגד לכל מה שחינוכו אותנו, הוא לא להפריע להם להציל את השפה והתרבות שלנו ושלהם, שהולכות ומתגדרות בתוך עצמן. ההבנה שנויפה בתלמיד על שיבושי הלשון שלו אינה מצילה את השפה מעילגות טכנית בנקודה זו או אחרת, אלא דווקא מחדדת את הפער העקרוני בינו לביננו, היא הבנה מעמיקה של תמונת העתיד החינוכי של נוער בסיכון. חינוך מותאם לנוער זה הוא, למעשה, הסנונית הראשונה של החינוך המותאם בעתיד לחברה הישראלית כולה ביחסה לשפה ולרבדיה, וביחס לקשרים בין הדיאלקטים התרבותיים הצומחים כאן זה לצד זה. כאשר קודם כול אנו המחנכים, כמובילי תרבות ומייצריה, נבין

שבידינו האפשרות לכנס לתוך מארג הכוחות המניעים את ההתפתחות הלשונית והתרבות שלנו את כוחותיהם המפרים של תלמידינו, כי אז נפסיק להיות מורים ללשון לאזרחות, לתנ"ך או לגיאוגרפיה, ונהיה מורים להתפתחות עתידית של השפה ושל התרבות.

מתנת השיבוש שהוא בעצם חידוש, שאנו מקבלים אותה מתלמידינו יום-יום, שיעור שיעור, אל לה להיות בלתי-מנוצלת עד תום.

דוד כהן, עורך, מוציא לאור ובעלים של הוצאת "לשון צחה", מורה לספרות ורכז בגרויות בבית הספר התיכון ברנקו וייס אילת